

Hannu Haikara

TAANILAN KUVAT KERTOVAT

Nivalaa 1950-luvulla

Opinnäytetyö

KESKI-POHJANMAAN AMMATTIKORKEAKOULU

Mediatekniikan koulutusohjelma

Elokuu 2010

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Yksikkö Tekniikan yksikkö	Aika Elokuu 2010	Tekijä/tekijät Hannu Haikara
Koulutusohjelma Mediatekniikan koulutusohjelma		
Työn nimi TAANILAN KUVAT KERTOVAT. Nivalaa 1950-luvulla		
Työn ohjaaja Maarit Tammisto, Timo Taari		Sivumäärä 30
Työelämäohjaaja Hanna Järviluoma		
<p>Opinnäytetyön aiheena oli kuvakirjan taittaminen ja ulkoasun suunnittelu. Työn tilaajana oli Nivala-Seura ry. Tavoitteena oli valmis kuvakirja.</p> <p>Kuvat toimitettiin skannattuina ja ne piti muuttaa painokelpoiseen muotoon sekä korjailla ja muokata kuvien sisältöä. Kuvat muutettiin harmaasävykuviksi sekä rajattiin sopivan kokoisiksi. Kuvien kontrastia sekä valoisuutta muokattiin ja kuvat tallennettiin painokelpoiseen muotoon.</p> <p>Kirjan taitto sekä ulkoasu suunniteltiin kokonaan. Taitto tehtiin luku kerrallaan ja loppuvaiheessa ne yhdistettiin yhdeksi tiedostoksi. Kannet taitettiin erikseen. Viimeistely tehtiin kahdessa vaiheessa, ensin PostScript-tiedostoksi ja siitä painokelpoiseksi PDF-tiedostoksi.</p> <p>Kirja oli painovalmis kesäkuun alkupuolella ja painosta se saatiin 13. elokuuta 2010. Kirjan julkistustilaisuus pidettiin 20. elokuuta 2010 kotiseutumuseo Katvalassa Nivalassa.</p>		

Asiasanat

julkaisu, kokonaissuunnittelu, kotiseutuyhdistys, kuvakirja, kuvankäsittely, taittaminen, ulkoasu

ABSTRACT

CENTRAL OSTROBOTHNIA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES	Date August 2010	Author Hannu Haikara
Degree programme Degree programme of media technology		
Name of thesis TAANILAN KUVAT KERTO VAT. Nivala in the 1950s through the photographs of Martti Taanila		
Instructor Maarit Tammisto, Timo Taari		Pages 30
Supervisor Hanna Järviluoma		
<p>The purpose of this thesis was to design the whole layout and appearance of a photo book. The work was commissioned by Nivala-Seura ry. The objective was to create a complete photo book.</p> <p>The photos were delivered as scanned images and they had to be processed in order to make them printable. They also had to be repaired and fixed. The photos were converted to gray scale images and were cropped suitable. The contrast and exposure of the photos were modified and the images were saved in a printable format.</p> <p>The work included complete planning of the book's overall appearance. The layout was made one page at the time and at the end of process they were joined together. The finishing touches was made in two stages, first the material was converted into a PostScript file and then to a printable PDF file.</p> <p>The book was ready to be printed at the beginning of June. It was received from the printing house on 13th August 2010. The release ceremony was on 20th August 2010 at the local history museum Katvala in Nivala.</p>		

Key words

layout, local history society, overall appearance, pagination, photo book, photo handling, publishing

**TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
SISÄLLYS**

1 JOHDANTO	1
2 KUVISTA KIRJAKSI	3
3 KUVIEN KÄSITTELY	4
3.1 Harmaasävykuvaksi muuntaminen	4
3.2 Sävyyn ja kontrastin parantaminen	5
3.3 Valotuksen korjaaminen	6
3.4 Vaurioiden korjaaminen	7
3.5 Kuvamuodot ja tallentaminen	9
4 TAITTO	12
4.1 Master-pohjan suunnittelu	13
4.2 Typografia	14
4.3 Tyylien käyttäminen	15
4.4 Kuvien tuominen ja linkittäminen	16
4.5 Laajan julkaisun työstäminen	18
4.6 Kansien suunnitleminen	19
4.7 Painokuntoon viimeisteleminen	21
5 TULOKSET JA POHDINTA	23
LÄHTEET	26

1 JOHDANTO

Nivala-Seuran kotiseutuarkisto oli saanut lahjoituksena nivalalaisen Taanilan Kuvaamon laajan ja arvokkaan valokuva- ja negatiivikokoelman. Kun kuvaamon perustajan tytär Kaisa Paularanta luovutti aineistoa, syntyi ajatus koota valokuvista kirja. Nivala-Seura ry. päätti kirjan kustantamisesta ja valitsi toimikunnan tekemään käytännön työn. Toimikuntaan nimettiin Kaisa Paularanta, Jarmo Pylkkönen ja Hanna Järviluoma. Kirjan ulkoasun suunnittelua ja taittoa tarjottiin tekijälle ja haaste otettiin vastaan opinnäytetyönä. Toimikunta esitti työlle kaksi toivomusta: taiton pitää olla konstailematonta ja kuvien täytyy olla mahdollisimman isoja sekä selkeitä.

Taitossa päädyttiin A4-kokoiseen teokseen, jolloin yhdelle aukeamalle mahtuu maksimissaan neljä kuvaa. Kansikuvalla oli toimikunnalla muutama vaihtoehto, josta päädyttiin kirjokontornista otettuun maisemakuvaan. Kontrastina kansikuvalla, kävi Kaisa Paularanta ottamassa takakanteen kuvan samasta paikasta toukokuussa 2010. Näin on nähtävissä 60 vuoden kehitys sekä maisemassa että valokuvauksessa. Kuvat toimitettiin Nivala-Seuran puolesta valmiiksi skannattuina. Suurin osa kuvista oli skannattu mustavalkonegatiiveista RGB-tilassa. Tämän vuoksi jokainen kuva muutettiin harmaasävykuvaksi ja niistä poistettiin skannauksen ja alkuperäisen kehityksen yhteydessä syntyneet roskat ja vialliset kohdat. Lisäksi kuvia rajattiin ja osaa henkilökuvista suurennettiin paremmin erottuviksi.

Kuvat jaoteltiin aihepiirien mukaisesti eri lukuihin. Luvut noudattavat ihmisen elinkaarta lapsuudesta elämän eri vaiheiden kautta kuolemaan. Alussa on kuvia jo kadonneesta kylänraitista ja lopussa on rakennus- ja maisemakuvia. Kirja kertoo kyläkuvan, maiseman ja tapojen muutoksesta ja sisältää muistoja sekä kulttuuriperintöä. Kuvat ovat kotiseutumies Martti Taanilan 1950-luvulla ja 1960-luvun alussa ottamia. Teoksen nimessä painotetaan 50-lukua, johon sisältö pääosin sijoittuu.

Martti Taanila toimi lisäksi Nivala-lehden taloudenhoitajana sekä toimittajana ja kirjoitti pitkään pakinaa otsikolla Tuumailua. Jokaisen luvun loppuun otettiin seuraavan luvun aihepiiriin liittyviä ilmoituksia ja uutisia 1950-luvun Nivala-lehdistä. Luvun viimeisen sivun taustalle sekä seuraavan luvun nimilehden taustalle otettiin otos Nivala-lehdestä. Otokset ovat jokaisessa luvussa samat, jolloin ne sitovat luvut yhteen kokonaisuudeksi. Martti Taa-

nilan työn kunnioittamiseksi toinen Nivala-lehden sivusta otettu otos sisältää erään tällaisen pakinan.

Kirkko on säilynyt muuttumattomana paikoillaan keskellä Nivalaa, vaikka lähes kaikki muu on kirkonkylän katukuvasta siirtynyt muistoihin ja historian lehdille. Kirjan kuvissa esiintyvät näkymät ja rakennukset on nimetty ja ne on sijoitettu nykypäivän karttaan. Tämä helpottaa nykypolvien tutustumista vanhaan Nivalaan.

Keskeisimmät lähteet työn ohjaamisessa olivat Adoben koulutusmateriaali Adobe In-Design CS2 Tehokas hallinta, Lasse Rantasen Visuaalisen journalismin keittokirja sekä Katrin Eismannin kirja Valokuvien korjailu & viimeistely. Hyviä käytännön neuvoja työn viimeistelyssä painokuntoon antoi toimikunnan jäsen Jarmo Pylkkönen.

2 KUVISTA KIRJAKSI

Kuvien siirtyminen vanhoista negatiiveista kaupan hyllyllä myytäväksi kuvakirjaksi on pitkä prosessi. Jo julkaistavien kuvien valinta usean tuhannen kuvan joukosta on vaatinut toimikunnalta kahden vuoden työn. Valittujen kuvien skannaaminen negatiiveista ja osa vanhoista paperikuvista vei aikaa. Kuvat piti käsitellä julkaisukelpoisiksi ja kirja piti taittaa toimikunnan asettamien toiveiden mukaan. Työkaluina tässä vaiheessa olivat Adobe Photoshop CS3 sekä Adobe InDesign CS3. Viimeistelyvaiheessa käytettiin lisäksi Adobe Distiller CS3 –ohjelmaa.

Koska teoksen tarkoituksena on antaa katselijalle kuva 1950-luvun elämästä Nivalassa, päätettiin jakaa kirja aihepiirien mukaisiin lukuihin. Kuvien määrä lisääntyi taittoprosessin aikana, sillä viikkopalavereissa päätettiin joitakin kuvia siirrellä aukeamalta toisella ja väliin jäi tyhjiä aukkoja. Nämä aukkokohdat piti täyttää uusilla aihepiirin mukaisilla kuvilla. Taittotyön loppuvaiheessa esiin nousi kysymys kirjan kansista. Kaisa Paularannalla oli toivomus kansikuvaksi ja tätä toivomusta noudatettiin. Kirjan nimestä keskusteltiin useaan otteeseen, kunnes päädyttiin lopulliseen muotoon Taanilan kuvat kertovat. Selittäväksi alaotsikoksi otettiin Nivalaa 1950-luvulla.

Jo taiton alkuvaiheessa mietittiin, että millä tavalla kirjan katselijat voisivat tietää rakennusten sijainnin kylänraitilla. Kirjaan päätettiin lisätä kartta ja numeroida rakennukset. Koska rakennuksia on kahdessa erillisessä luvussa, jatkettiin myöhemmin esiintyvien rakennuksien numerointia juoksevasti. Koska joitakin rakennuksia esiintyy molemmissa luvuissa, niiden numero myöhemmässä luvussa on sama kuin ensimmäisessä luvussa. Karttaan, joka sijoitettiin teoksen takakannen sisäaukeamalle, merkittiin vastaavat numerot sekä lisättiin lyhyt luettelo rakennuksista.

Jokaista lukua edeltävälle aukeamalle valittiin aiheeseen sopivia lehtileikkeitä saman vuosikymmenen Nivala-lehdistä ja niitä täydentää nivalalainen aiheeseen liittyvä sananparsii. Kirja tarjoaa katselijalle kuvien, tunteiden ja muistojen yhdistelmän, jonka avulla muistetaan menneitä asioita ja opitaan ehkä jotakin uuttakin.

3 KUVIEN KÄSITTELY

Vanhat valokuvat ovat mustavalkoisia. Mustavalkokuvista puhuttaessa käytetään usein termiä harmaasävykuva, sillä kuvissa on paljon eriasteisia tumman tai vaalean sävyjä. Kuvista suurin osa oli skannattu negatiiveista ja pieni osa mustavalkoisista valokuvista RGB-tilaan. MacClellandin mukaan vanhat mustavalkoiset värikuvat kannattaa aina skannata värikuviksi, sillä kuvien korjailun ja entisöinnin kannalta eri värikanavat tarjoavat paljon informaatiota. Useat roskat ja läiskät voidaan poistaa värikanavia poistamalla ja muuttamalla kuva uudelleen harmaasävykuvaksi. (MacClelland 2002, 324). Kuvissa oli alkupe- räisen kehityksen yhteydessä jääneitä pölyhiukkasia, säilytyksen aikana syntyneitä vaurioita sekä skannauksen yhteydessä muodostuneita roskia. Jotkut kuvat olivat alivalottuneita. Osa kuvista piti rajata teokseen sopivaksi tai jättää kuvan epätarkka alue pois. Lisäksi monet kuvakohteet olivat vinossa, jolloin kuvaa piti rajauksen yhteydessä suoristaa.

3.1 Harmaasävykuvaksi muuntaminen

Hieno mustavalkokuva kertoo teoksen käsittelemästä ajasta enemmän kuin keinotekoisesti sävytetty kuva. MacClelland on todennut, että harmaasävykuvat ovat yhtä monipuolisia ja ilmaisukykyisiä kuin värikuvatkin. Harmaasävykuvia voi käyttää missä tahansa julkaisussa, tarvittaessa niitä voi tulostaa kaikilla tulostimilla ja käsitellä lähes kaikilla koneilla. Kuvan voi muuttaa harmaasävykuvaksi sen käyttämästä värijärjestelmästä riippumatta. (MacClelland 2002, 170).

Harmaasävykuvan muodostamiseen on useita erilaisia keinoja kuvankäsittelyohjelmassa. Eismannin mukaan nopein tapa poistaa kuvasta väri-informaatio kokonaan on kuvankäsittelyohjelman Harmaasävyt-toiminto. Tämä tapa yhdistää kolme värikanavaa (punainen, vihreä ja sininen) yhdeksi kanavaksi sekä hylkää kaiken väri-informaation. Mikäli jollakin kanavalla on virheitä, ne näkyvät myös lopputuloksena olevassa harmaasävykuvassa. (Eismann 2004, 224). Toinen tapa tehdä värikuvasta mustavalkoinen on värisävyn ja –kylläisyyden muuttaminen. Eveningin mukaan hyvä tulos saadaan tekemällä säädöt kuvalle kahteen kertaan. Ensimmäinen säätökerta muuntaa kuvan sävyä ja toinen säätökerta poistaa värit luoden neutraalin mustavalkokuvan. (Evening 2005, 326).

Kolmas laadukkaan mustavalkokuvan tuottamisen keino on värikanavien käyttäminen. Kuvasta valitaan paras värikanava ja muutetaan kuva harmaasävytilaan. Eismannin mukaan tämä tapa poistaa muut värikanavat kokonaan (Eismann 2004, 225). MacClelland on todennut, että yleensä punainen värikanava näyttää tummemmalta kuin sininen. Kuvankäsittelyohjelma arvioi kunkin värikanavan arvot niin, että kuvan yleinen kirkkausvaikutelma säilyy harmaasävykuvassakin. (MacClelland 2002, 170). Samankaltainen tapa on muuttaa kuva ensin Lab-tilaan, valita Valoisuus-kanava ja muuttaa kuva Harmaasävy-tilaan. Tämä menetelmä kysyy vahvistuksen muiden kanavien poistamiselle. Eismann on todennut, että tällä tavoin kuvassa säilyvät valoisuusarvot paremmin kuin yksittäisten kanavien erottaminen (Eismann 2004, 226).

Työssä kokeiltiin aluksi kaikkia edellä mainittuja menetelmiä. Koska yksikään tapa ei tuottanut täysin hyvännäköisiä kuvia, kehiteltiin uusi menetelmä. Kuva muutettiin ensin Lab-tilaan sekä poistettiin kuvasta A- ja B-kanavat. A-kanava sisältää puolet kuvan väreistä, B-kanava loput. Tämän jälkeen kuva muutettiin Harmaasävy-tilaan, jolloin tuloksena oli laadukas mustavalkokuva. Tätä kokeiltiin usean eri kuvan kanssa ja lopputulos oli joka kerta tällä uudella menetelmällä paras. Lopulta toiminto nauhoitettiin makroksi, jolloin suuren kuvamäärän käsitteleminen oli helpompaa.

Useissa kuvissa oli levoton tausta tai kuvassa oli ylimääräisiä elementtejä, jotka rajattiin pois. Lisäksi joissakin kuvissa rakennukset olivat vinossa, jolloin rajauksen yhteydessä kuvaa piti suoristaa. Lähes kaikissa kuvissa oli ajan hengen mukaisesti valkoiset, epäsäännölliset reunat, jotka jouduttiin rajaamaan pois. Rajaus sekä suoristaminen tehtiin samassa yhteydessä harmaasävykuvaksi muuntamisen kanssa. Tämä piti tehdä heti alkuvaiheessa, sillä valkoiset reunat ja ylimääräiset kohteet vaikuttavat värisävyihin, valoisuusarvoihin sekä kontrastiin häiritsevällä tavalla.

3.2 Sävyjen ja kontrastin parantaminen

Useissa kuvissa oli paljon tummia alueita, jolloin yksityiskohdat jäivät piiloon. Sävyjen ja kontrastin korjaamisen avulla kuvista saatiin paljon hienoja yksityiskohtia esille ilman, että kuvan laatu kärsi. Sekä Eismann että MacClelland ovat todenneet, että kuvan värisävyjen jakaantumista voidaan tarkastella histogrammin avulla. Se kertoo kuinka paljon tietyn sä-

vyisiä pikseleitä kuvassa on. Tummasävyisessä kuvassa histogrammi on painottunut vasempaan reunaan, vaaleasävyisessä kuvassa oikeaan reunaan. Levels-säätimen avulla sävyjä voidaan korjailla. (Eismann 2004, 38–40; MacClelland 2002, 900–908). Histogrammissa vedetään tumma pää siihen kohtaan, josta sävyt alkavat ja vaalea pää siihen kohtaan, mihin sävyt päättyvät. Tämä toimenpide parantaa kuvan laatua.

Eveningin mukaan kontrastin avulla vanhoista haalistuneista kuvista saadaan toimiva, yksityiskohtia esiin tuovia kuvia. Levels-säätimen pipetti-työkaluilla etsitään kuvasta valkoisin kohta ja tummin kohta. Tämän jälkeen ohjelma säätää kontrastin näiden kohtien mukaiseksi. Mikäli kontrastia tulee liikaa, voi sitä loiventaa tumman ja vaalean pään liikusäätimillä. (Evening 2005, 148–150). MacClelland on todennut että monissa kuvissa riittää automaattinen kontrastin säätö, joka korjaa haalistuneen kuvan kontrastin kohdalleen (MacClelland 2002, 881).

Lähes kaikkien kuvien sävyjä piti korjailla. Useissa kuvissa tummat alueet olivat korostuneet skannauksen yhteydessä. Sävyjen säätäminen korjasi tilanteen suurimmaksi osaksi tällaisten kuvien osalta. Ajan kuluessa haalistuneista paperikuvista tehdyt skannaukset olivat kontrastiltaan pielessä. Tummin ja valkoisimman kohdan määrittäminen muutti kuvaa dynamisemmaksi, korosti kohdetta ja loivensi taustaa. Monen kuvan kohdalla piti tehdä useampi versio, katsella niitä erilaisilla kuvaruuduilla sekä tulostaa mahdollisimman laadukkaalla tulostimella koeversiot. Kuvankäsittelyn nyrkkisääntö ”kuva on hyvä silloin kun se omalle silmälle näyttää hyvältä” piti paikkansa nytkin. Eri versioista valittiin parhaimmalta näyttävä, ja lopputulos oli onnistunut.

3.3 Valotuksen korjaaminen

Eismannin mukaan valon ja varjon viimeistelyllä saadaan loivasta tai tylsästä kuvasta sellainen, joka nousee ympäristöstään ja on miellyttävä katsella (Eismann 2004, 33). Kelby on todennut, että mikäli kuva näyttää ylivalottuneelta, tummien alueiden voimistaminen lisää kylläisyyttä sen verran, että tilanne korjautuu (Kelby 2008, 4). Kun kuva ajan myötä haalistuu, tumman pään syvimmat mustat vaalenevat ja vaalean pään valkoiset kohdat tummuvat. Eismannin mukaan tumman kuvan korjaamisessa voidaan käyttää myös säätötasoa (Eismann 2004, 68–73).

Kun valokuva on muuten valotukseltaan kunnossa, mutta kuvaushetkellä ollut kirkas au-
ringonpaiste tai muu vastaava on häirinnyt kameran automatiikkaa, syntyy kuvaan tummia
alueita. Näissä alueissa on kuitenkin runsaasti informaatiota, joka täytyy vain saada esille.
Evening toteaa, että Shadow/Highlight-toiminto saa aikaan ihmeitä useimmissa kuvissa, ei
ainoastaan sellaisissa jotka kaipaavat kipeästi korjaamista. (Evening 2005, 326). Kelbyn
mukaan joskus riittää pelkästään valkotasapainon säätäminen (Kelby 2008, 76–77).

Kuvien joukossa oli jonkin verran sellaisia kuvia, joiden valotusta piti korjata. Kuviin lisät-
tiin Curves-säätötaso ja määrättiin sekoitustilaksi Screen, joka vaalentaa tummat kohdat.
Lähes kaikissa tilanteissa tämä riitti. Joissakin kuvissa piti lisäksi käyttää Exposure-
työkalua (valoisuus), jonka avulla valon määrää kuvassa lisättiin. Shadow/Highlight-
työkalu oli suureksi avuksi monissa kuvissa. Shadow-säädin vaalensi kuvan tummia alueita
ja toi yksityiskohtia esille muuttamatta kuvan yleistä valoisuutta. Highlight-säädin puoles-
taan tummensi liian valoisia kohtia ja silti kuvan yleinen valoisuus pysyi ennallaan. Kol-
mannes valokuvaan käytetyistä työtunneista kului sävyjen, kontrastin ja valotuksen korjaa-
miseen kuvissa.

3.4 Vaurioiden korjaaminen

Pölyhiukkaset, naarmut, rakeisuus sekä ajan mukanaan tuomat muutokset näkyivät suu-
rimmassa osassa kuvia. Osa pölyvaurioista ja roskista on syntynyt jo alkuperäisiä kuvia
kehitetessä, osa skannatessa. Negatiivien, valokuvien ja skannerin puhdistaminen peh-
meällä sudilla tai puhallusharjalla ennen skannausta olisi voinut vähentää roskien määrää
kuvissa. Home näkyi kuvissa kuviollisena, kirjavana tai väärän värisenä alueena. Pöly
esiintyi kuvissa tummina tai vaaleina pisteinä. Naarmut olivat jopa koko kuvan yli kulke-
vina juovina, roskat isompina viivanpätkinä kuvassa.

Pölyn poistamiseen isoilta alueilta paras menetelmä Eismannin mukaan on leijuta ja siirrä-
-tekniikka. Siinä monistetaan aluetta käyttäen tummien pisteiden osalta vaalentavaa sekoit-
ustilaa ja vaaleiden pisteiden avulla tummentavaa sekoitustilaa. Suurin osa pölyn aiheut-
tamista pisteistä häviää kerralla pois. (Eismann 2004, 138). Faulkner ym. ovat todenneet,
että spottikorjaussivellin on tehokas työkalu kuvien korjailussa. Se poistaa nopeasti pieniä

roskia, tahroja ja naarmuja kuvista. Se maalaa korjattavan kohdan ympäriltä otetun näytteen pikseleillä ja sovittaa näytepikselien pintakuvion, valaistuksen ja varjostuksen sekä läpinäkyvyyden korjattaviin pikseleihin. (Faulkner & Walthers von Alten 2007, 87–88).

Eveningin mukaan useamman lähekkäin sijaitsevan roskan poistamiseen on kätevää käyttää paikkaustyökalua. Sillä rajataan korjattava alue samaan tapaan kuin valintatyökaluilla, ja sen jälkeen vedetään rajattu kohde puhtaan samankaltaisen alueen päälle kuvassa. Työkalu kopioi sieltä pikselit korjattavan alueen päälle, ja pyrkii sulauttamaan ne ympäröivään alueeseen saumattomasti. Vaihtoehtoisesti voidaan rajata puhtaan alueen päältä alue, ja vetää se korjattavan kohdan päälle. (Evening 2005, 229–231).

Eismann sekä MacClelland ovat yhtä mieltä siitä, että kuvakäsittelyohjelmien peruskorjailutyökalu on kloonaaava leimasin. Tällä työkalulla merkitään näytekohta muualta kuin korjattavalta alueelta, ja sivellin kloonaa pikseleitä näytteenottokohdasta sekä korvaa maalattavan kohdan alkuperäisen informaation. Siveltimen koko, muoto ja peittävyys voidaan valita tarpeen mukaan. (Eismann 2004, 141; MacClelland 2002, 302). Evening puolestaan on todennut, että kloonattaessa aluetta, jonka sävy muuttuu tasaisesti koko ajan, täytyy näytekohta ottaa hyvin läheltä korjattavaa kohtaa. Muutoin on korjauksen jälkeä mahdoton peittää. (Evening 2005, 219).

Lähes kaksi kolmasosaa kuvien käsittelyyn käytetyistä tunteista kului kuvien korjailussa. Yhteen kuvaan saattoi mennä useampi tunti, jonkun kohdalla lähes työpäivä. Toisaalta oli myös kuvia, joita ei juurikaan tarvinnut korjailta. Työskentelyn aikana havaittiin, että kuvaa piti zoomata isoksi ja korjata pientä aluetta kerrallaan. Samoin kuvan fyysisen koon muuttaminen suuremmaksi vaikutti näytettävään kuvaan ja toi yllättäen uusia pölyhiukasia tai naarmuja esille. Tämä aiheutti prosessin loppuvaiheessa paljon lisätyötä, kun painotalosta ilmoitettiin, että kuvien linjatiheys ei riitä. Kuvan koon muuttaminen korjasi tilanteen, mutta aiheutti monen päivän lisätyön roskien poistamisessa. Koon muuttuessa suuremmaksi, tulivat siihen saakka piilossa olleet roskat esille.

Kuvien korjailussa piti käyttää kaikkia menetelmiä vuorotellen parhaan lopputuloksen aikaansaamiseksi. Kuvan suoristamisen yhteydessä kuvien nurkkiin saattoi jäädä valkoinen alue, joka piti täyttää kloonileimasimen avulla. Jossakin kuvassa oli veden aiheuttamia vaurioita ja kuvassa olevan rakennuksen katto piti osittain rakentaa kloonileimasimella

uudelleen. Paikkaustyökäluu tarvittiin sellaisissa kuvissa, missä oli paljon taivasta. Pienemät korjaukset sujuivat spottikorjaussiveltimen avulla kätevästi. Hitain työvaihe oli lehtileikkeiden käsittely, sillä skanneri oli ottanut sivun toisella puolella olevaa tekstiä läpi, ja aiheuttanut ylimääräiset viivat jokaisen kirjaimen väliin. Useimmista lehtileikkeistä ne saatiin kokonaan pois pyyhkimällä spottikorjaussiveltimellä hitaasti joka ikinen kirjanväli muutamaan kertaan. Muutama lehtileike oli niin pahoin vääristynyt jo painotekniikasta johtuen, että oli järkevintä antaa sen olla sellaisenaan.

Korjailuvaihe oli mielenkiintoinen ja opetti myös kuvankäsittelystä paljon. Periaatteena oli, että kuvaan jälkikäteen syntyneet vauriot ja roskat poistetaan, mutta henkilöitä, maisemia, rakennuksia ja muita kohteita ei muuteta. Ne saivat olla kuvissa sellaisina, kuin ne kuvanottohetkelläkin olivat olleet. Teoksen tarkoituksena on antaa kuva 1950-luvun elämästä, eikä siihen tarvitse digitaalista korjausta tehdä.

3.5 Kuvamuodot ja tallentaminen

Kuvat toimitettiin DVD-levyillä JPEG-muotoon tallennettuina. Eveningin mukaan JPEG -muoto on huonoin vaihtoehto digitaalisille kuville. JPEG -tiedostoissa käytetään häviöllistä pakkausta. Mitä suurempaa pakkausta käytetään, sitä enemmän kuvainformaatiota menetetään peruuttamattomasti ja sitä pienempi tiedoston koko on. (Evening 2005, 571–579). Keränen ym. mukaan JPEG -muodossa häviävä tieto on pääsääntöisesti sellaista, joka ei ole helposti ihmissilmän havaittavissa. Näin ollen pieni pakkaus ei vielä vaikuta kuvan katseluun kuvaruudulta, vaikkakin se vaikuttaa painotuotteeseen. JPEG-muoto hävittää kuvasta tasot, reitit ja valinnat. (Keränen, Lamberg & Penttinen 2003, 28; MacClelland 2002, 121–124). Osa kuvista toimitettiin sähköpostitse, jolloin sähköpostijärjestelmä teki niille ns. ylipakkauksen ja tiedostokoot olivat alle 100 kilotavua. Levyillä toimitetut kuvat olivat JPEG -muodossakin vähän alle yhdestä megatavusta yli kuuteen megatavuun.

Keränen ym. ovat todenneet, että JPEG -muotoa parempi tallennusmuoto on TIFF, jota käytetään yleisesti ammattigrafiikassa ja julkaisuissa (Keränen, Lamberg & Penttinen 2003, 28). TIFF-muoto tukee häviötöntä pakkausta ja on alun perin kehitetty skannattuja kuvia varten. Eveningin mukaan häviöttömässä pakkauksessa kuvasta etsitään väriarvoiltaan yhteneväisiä alueita, joiden ilmoittamisessa pystytään käyttämään vähemmän bittejä.

Häviötön pakkaus ei heikennä kuvan laatua. (Evening 2005, 448). MacClellandin mukaan TIFF on myöskin laajimmin tuettu kuvatiedostomuoto eri ohjelmissa. TIFF säilyttää kuvassa tasot, kanavat ja maskit ja sitä suositellaan käytettäväksi tallennettaessa kuvia taitto-ohjelmaa varten. (MacClelland 2002, 124–126).

Adobe Photoshop –ohjelmalla on oma tallennusmuoto PSD. MacClellandin mukaan se on optimoitu Photoshopin mahdollisuuksien ja toimintojen mukaan. Se tallentaa kaikki kuvassa käytetyt ominaisuudet, kuten tasot, kanavat, reitit, valinnat ja maskit. (MacClelland 2002, 102–103). Evening on todennut, että tasoja sisältävät kuvat tallentuvat nopeammin PSD-muodossa ja kuvadata pakkautuu pienempään tilaan kuin TIFF-muodossa. Tämä kuvamuoto on kätevä käytettäessä kuvia Adoben eri ohjelmissa, mutta ei ole yhteensopiva kovinkaan monen muun ohjelmavalmistajan sovellusten kanssa. (Evening 2005, 557). Paananen mukaan PSD-muotoisten kuvien tuominen taitto-ohjelmaan on suositeltavaa, sillä niissä on samat ominaisuudet kuin TIFF- tai JPEG-kuvissa, sekä lisäksi ne tukevat läpinäkyviä osia. (Paananen 2007, 68).

Huonolaatuisten, sähköpostin liitetiedostoina tulleiden JPEG-kuvien resoluutiota piti nostaa suuremmaksi, jolloin ohjelma muodosti uusia pikseleitä pakkauksessa hävinneiden tilalle. Kaikki kuvat tallennettiin PSD-muotoon, jolloin saatiin talteen myös kaikki toimenpiteet, mitä kuville tehtiin. Ensimmäinen tallennus tehtiin heti harmaasävykuvaksi muuttamisen ja rajaamisen jälkeen, jolloin jokaisesta kuvasta jäi talteen myös alkuperäinen JPEG-muoto. Joissakin tapauksissa kuvasta piti tehdä uusi versio käyttäen pohjana alkuperäistä tiedostoa.

Keränen ym. mukaan RGB-tilassa kuva muodostetaan kolmesta pääväristä, punainen, vihreä ja sininen. Tätä tilaa käytetään kuvien näyttämiseen tietokoneen ruudulla. (Keränen ym. 2003, 26). Keränen ym. toteaa, että CMYK-tilassa kuva muodostetaan käyttämällä kolmea värillistä mustetta, syaani, magenta ja keltainen, sekä mustaa mustetta jota käytetään kuvan tummimpia kohtia ja tekstejä varten (Keränen ym. 2003, 26–27).

Kirjaan tulevat kuvat sekä lehtileikkeet tallennettiin harmaasävykuvina. Kansiin tulevat kuvat sekä Nivala-Seuran tunnus muutettiin CMYK-tilaan väripainatusta varten. Taitto-ohjelma avasi PSD-muotoon tallennetut kuvat ongelmitta. Samoin taitto-ohjelmasta pääsi suoraan kuvankäsittelyohjelmaan tekemään hienosäätöjä tai korjauksia, jolloin kuvankäsit-

telyohjelma avasi levyllä olevan PSD-kuvan. Kaikki kuvat tallennettiin muistitikulle, josta ne kopioitiin kahden eri tietokoneen kiintolevylle päivittäin. Lisäksi koko työstä otettiin varmuuskopio kolmannelle koneelle kerran viikossa.

4 TAITTO

Taitolle annettiin kaksi toivomusta: taiton tulee olla konstailematonta ja kuvien pitää olla mahdollisimman selkeitä. Rantasen mukaan taitolla tarkoitetaan yksittäisten sivujen ja aukeamien muotoilua, jolla kuvat ja teksti yhdistetään toimivaksi kokonaisuudeksi (Rantanen 2007, 155). Taitto on toisaalta tapa järjestää sivun elementtejä annettuun tilaan. Rantanen on todennut, että taitettujen sivujen ja aukeamien yhdessä muodostama rytmi tekee kokonaisuudesta hyvän. Eri aukeamien tai lukujen pitää olla hyvässä suhteessa toisiinsa, riittävän samanlaisia, mutta toisistaan selkeästi eroavia. Näin ne palvelevat kokonaisuutta. (Rantanen 2007, 160).

Ikävalko on todennut taiton tarkoittavan kuvien, tekstin ja muun aineiston sijoittelua julkaisun sivuille. Lisäksi hänen mukaansa kirjasintyyppit, värit sekä erilaiset yksityiskohdat, jotka tekevät julkaisusta omannäköisensä, ovat osa taittoa. (Ikävalko 1995, 123-124). Paananen mukaan ennen taiton aloittamista täytyy määritellä taitto-ohjelman sivumäärä, arkkikoko, palstat, reunukset sekä leikkuuvarat. Isoissa julkaisuissa sivumäärää ei aloitusvaiheessa välttämättä tiedetä tarkasti, mutta sitä voi muuttaa ilman suurta lisätyötä taiton edetessä. Muut määritykset pystytään tekemään jo aloitusvaiheessa, ja osa niistä kannattaa tehdä sivupohjaan. Leikkuuvaralla tarkoitetaan arkin yli vedettävää kuvaa tai muuta grafiikkaa, joka painatuksen jälkikäsittelevaiheessa leikataan pois. (Paananen 2007, 23).

Ikävalkon mukaan taiton suunnittelu aloitetaan yhtä aikaa toimituksellisen valmistelun kanssa. Hyvällä taitolla saadaan suppeastakin jutusta näyttävä, vaikka se ei välttämättä ole julkaisun tärkein juttu. Vastaavasti heikon ulkoasun vuoksi hyvä juttu saattaa julkaisussa jäädä huomaamatta. (Ikävalko 1995, 124-125).

Kuvakirjan taitossa päädyttiin A4-kokoiseen kirjaan, jolloin aukeamalle mahtuu parhaimmillaan neljä selkeää kuvaa, tai yhdelle sivulle yksi iso, tehokas kuva. Rantasen ym. mukaan dynaamisessa taitossa jutut sekä kuvat ovat sivulla epäsymmetrisesti ja sivujen ulkoasu vaihtelee. Symmetrisessä taitossa jutut ja kuvat sijaitsevat sivulla symmetrisesti toisiinsa nähden. Staattisessa taitossa sivut noudattavat samaa rakennetta. (Mainostajan hakemisto 2010; Rantanen 2007, 162–165).

Kuvakirjan taitossa aukeamat eroavat toisistaan sopivasti, mutta ovat silti riittävän samankaltaisia muodostaen onnistuneen kokonaisuuden. Vaikka joillakin aukeamilla sivut ovat eripariset kuvien suhteen, luvun teema ja kuvien aihe sitovat sivut toisiinsa. Näitä eriparisia sivuja toistamalla ja vuorottelemalla saatiin kirjasta visuaalisestikin mielenkiintoinen viimeiselle sivulle saakka.

4.1 Master-pohjan suunnittelu

Paanasen mukaan Master-pohjan eli sivupohjan avulla hallinnoidaan sellaisia graafisia kokonaisuuksia, jotka toistuvat dokumentissa useilla sivuilla (Paananen 2007, 71). Adoben mukaan sivupohja on malli, jota voi soveltaa moniin sivuihin julkaisussa (Adobe 2006, 79). Keräsen mukaan julkaisussa voidaan käyttää valmista taittopohjaa, joka sisältää otsikoiden paikat, käytetyt kirjasimet, palstaleveydet, värisävyt ja muut yleiseen ulkoasuun vaikuttavat tekijät (Keränen ym. 2003, 76). Tälle teokselle suunniteltiin sivupohja, jonka oletusnimenä säilytettiin A-Master. Sivupohjaan määriteltiin sivunumeroinnin paikka sekä sen muotoilut.

Sivunumerointi suunniteltiin alatunnisteeseen, parilliselle sivulle vasempaan reunaan ja parittomalle sivulle oikeaan reunaan. Parillisen sivun numeroinnissa käytettiin vasemman reunan tasausta, parittoman sivun numeroinnissa oikean reunan tasausta. Sivunumeroiden paikat määriteltiin tarkasti yhtä kauaksi reunuksesta. Teoksen ollessa lähes valmis, piti sivunumeroinnin paikkaa sivupohjassa muuttaa. Kahteen kirjan lukuun taitettiin kuville oma numerointi, joka graafisesti sekoittui sivunumerointiin. Sivunumeroiden paikat siirrettiin ylätunnisteeseen, jolloin ne erottuvat selkeästi jokaisella sivulla.

Kirjan jokainen luku taitettiin omana tiedostona ja sama sivupohja otettiin käyttöön kaikille tiedostoille. Kirja-toiminnolla koottiin kaikki tiedostot kirjaksi, ja määrättiin sivunumerointi juokseväksi numeroinniksi tiedostosta toiseen. Kirjan ollessa jo painossa, tuli kirjapainosta viesti, että yhden luvun sivunumerointi on muuttunut lihavoiduksi. Asiaa tutkittiin ja huomattiin, että erään luvun sivunumerointi käyttää väärää tyyliä. Se korjattiin ja lähetettiin uudelleen painoon. Lopputulos oli onnistunut.

4.2 Typografia

Typografialla tarkoitetaan kaikkea teksteihin liittyvää muotoilua. Rantasen mukaan typografiaan sisältyvät niin kannen tekstit kuin kirjan sivunumerotkin. Typografia on julkaisun runko, joka yhtenäistää ilmettä ja tekee siitä tunnistettavan. (Rantanen 2007, 105–106). On tärkeää, että julkaisun teksti on silmälle miellyttävää. Keränen ym. ovat todenneet, että kaunis typografia ei kuitenkaan ole pelkästään kirjasimen valintaa, vaan erilaisilla tekstielementeillä voidaan luoda julkaisuun kontrasteja sekä jännitteitä. Julkaisu saa huolitellun vaikutelman typografian oikealla käytöllä. (Keränen ym. 2003, 82). Ikävalko on todennut typografian olevan painetun sivun muotoilua. Muotoilu tarkoittaa tekstin, kuvien ja tyhjän pinnan välisiä suhteita, jolloin ne muodostavat hyvän kokonaisuuden. (Ikävalko 1995, 132). Rantasen mukaan sivunumerointi kuuluu typografiaan ja se täytyy muotoilla osaksi julkaisun persoonaa (Rantanen 2007, 130). Tässä teoksessa sivunumerointi on yhtenäinen leipätekstin kanssa.

Kirjan taitossa käytettiin yhtenäistä typografiaa. Pääkirjasimeksi valittiin Calibri, joka on nykyaikainen, dynaaminen kirjasin. Luvun etulehdellä olevissa nivalalaisissa sananparsissa käytettiin Garamond-kirjasinta kursivoituna. Keräsen ym. mukaan julkaisussa pitäisi käyttää korkeintaan kahta kirjasinperhettä, sillä useiden erilaisten kirjasinperheiden käyttö näyttää kömpelöltä ja antaa huolimattoman yleisvaikutelman (Keränen ym. 2003, 84). Garamond kuuluu pääteviivallisiin kirjasimiin eli antiikvaan, Calibri puolestaan kuuluu pääteviivattomiin kirjasimiin eli groteskiin.

Sivunumeroissa sekä kuvien numeroissa käytettiin myös kirjasimena Calibria. Otsikoiden selkeys tuo vahvan kontrastin kuville ja taustakuvana toimivalle lehtileikkeelle. Rantasen mukaan jännitteitä luodaan muotoilemalla kuvat ja teksti toimivaksi kokonaisuudeksi (Rantanen 2007, 110). Sananparret piti saada erottumaan nimenomaan paikallisina lausahduksina, joten helppolukuinen Garamond oli onnistunut valinta.

Keräsen mukaan kirjasinkoko ilmoitetaan typografisina pisteinä, jonka koko on 1/72 tuumaa eli 0,35 mm. Kirjasimen koko mitataan yläreunasta alareunaan. Kirjasimet ovat joko suuraakkosia tai pienaakkosia. (Keränen ym. 2003, 83). Rantasen mukaan hyvä otsikko pikemminkin nähdään kuin luetaan (Rantanen 2007, 114). Kirjan otsikoissa käytettiin 48 pisteen suuraakkosia lihavoituina ja heittovarjolla tehostettuina. Etukannen pääotsikossa

käytettiin 40 pisteen kokoa ja apuotsikossa 24 pisteen kokoa. Lukujen alkulehtien sananparret ovat kooltaan 14 pistettä ja leipäteksti sekä numeroinnit 12 pistettä.

4.3 Tyylien käyttäminen

Tyylien käyttäminen helpottaa pitkien tekstikokonaisuuksien hallintaa. Paananen on todennut, että tyyleihin tallennetaan kaikki keskeiset tekstin muotoilut ja niille annetaan nimet. Tyylit yhdistetään haluttuihin tekstikokonaisuuksiin, jolloin tyylin muutoksella saadaan koko sillä tyyppitetyn tekstin muotoilu muuttumaan tehokkaasti. (Paananen 2007, 84). Adoben mukaan kappaletyylit sisältävät muotoiluja, jotka vaikuttavat kaikkeen tekstiin kappaleen sisällä (Adobe 2006, 31). Paanasen mukaan kappaletyylit kohdistetaan vähintään yhteen kappaleeseen, usein lähes kaikkiin kappaleisiin julkaisussa (Paananen 2007, 86). Kirjassa käytettiin erillisiä kappaletyylejä väliotsikoissa, lukujen otsikoissa ja sananparsissa, sisällysluettelossa sekä sivunumeroinnissa.

Leipäteksti on tärkeimpiä kappaletyylejä. Sitä käytetään perustana koko julkaisun tekstissä. Rantanen on todennut, että leipäteksti on hidas teksti, jota luetaan keskittyneesti. Siksi sen tulee olla tyyliältään ehdottoman luettavaa. (Rantanen 2007, 131). Suholan ym. mukaan julkaisun luettavuuden kannalta leipäteksti kohoaa muita elementtejä tärkeämmäksi (Suhola, Turunen & Varis 2005, 134). Leipätekstiä käytettiin kirjan alkuluvussa, jossa esiteltiin kirjan tarkoitusta sekä Martti Taanilan elämäntyötä. Leipätekstin yhteydessä käytettiin suurempia marginaaleja, jolloin kirjan alkuluvusta tuli visuaalisesti hyvän näköinen sekä miellyttävä lukea.

Merkkityylit on tarkoitettu pienien tekstikokonaisuuksien muotoiluun. Adoben mukaan merkkityyleillä muotoillaan kappaletta pienempiä tekstialueita, kuten yksittäisiä merkkejä, sanoja tai sanaryhmiä (Adobe 2006, 269). Paanasen mukaan merkkityyliin kohdistetaan vain tarvittavat muotoilut, kuten lihavoinnit tai kursivoinnit. Muut muotoilut säilyvät kappaletyylin mukaisina. (Paananen 2007, 87). Merkkityylejä käytettiin vain muutamassa kohdassa kirjan alkuluvussa, korostamaan yksittäisiä sanoja kursivoinnilla.

Adoben ym. mukaan rivirekisterin avulla taiton eri elementit sidotaan toisiinsa vaakalinjauksin. Yleensä rivirekisteriä tarvitaan useampipalstaisen tekstin yhteydessä asettamaan

vierekkäisten palstojen tekstirivit kohdalleen. (Adobe 2006, 185; Paananen 2007, 80). Adoben mukaan rivirekisteri sekä yläreunuksen arvo ja leipätekstin rivivälityksen arvo luovat yhdessä julkaisun yhtenäisen sivuasettelun (Adobe 2006, 185). Paanasen mukaan rivirekisteri voidaan määrittää dokumentille tai tekstikehykselle, ja sille kannattaa luoda oma tyyli (Paananen 2007, 80–83). Tässä kirjassa rivirekisteriä tarvittiin alkuluvussa kohdistamaan kahden vierekkäisen sivun tekstien peruslinjat toisiinsa. Kummankin sivun tekstikehykselle määriteltiin rivirekisteri ja sen jälkeen ne täsmäytettiin toisiinsa. Aukeamasta tuli näin huolitellun näköinen ja tekstiä on miellyttävä lukea.

Koska kyseessä oli kuvakirjan taittaminen, ei tyylejä tarvittu niin paljon kuin toisenlaisissa julkaisuissa. Kuitenkin koko teokselle haluttiin viimeistelty ulkoasu. Tyylien avulla oli helppo muotoilla samankaltaiset asiat ulkoasultaan yhteneväisiksi. Taiton loppuvaiheessa, lukujen yhdistämisessä, tyylejä pystyttiin käyttämään luvusta toiseen Kirja-toiminnon avulla.

4.4 Kuvien tuominen ja linkittäminen

Kaikki kuvat tallennettiin kuvankäsittelyohjelmassa PSD-muotoon. Taitto-ohjelmaan ne linkitettiin oikeille paikoilleen oikean kokoisina. Adoben mukaan kuvien linkittäminen antaa monia etuja. Tärkeimpänä on mahdollisuus muokata kuvia uudelleen kuvankäsittelyohjelmassa, ja sen jälkeen taitto-ohjelmassa päivittää linkki kuvaan. Linkitetyn kuvan päivittäminen säilyttää kuvan senhetkisen sijainnin ja asetukset, joten niiden vaatimaa työtä ei tarvitse toistaa. (Adobe 2006, 296). Adoben ym. mukaan toinen merkittävä etu on levytilan säästyminen, kun kuvaa ei upoteta taitto-ohjelmaan, vaan käytetään olemassa olevaan kuvatiedostoa linkin avulla. InDesign-ohjelmassa kuva tuotiin Place-toiminnolla, mikä muodosti linkin automaattisesti. (Adobe 2006, 297; Paananen 2007, 104).

Kuville merkittiin paikat apulinjojen avulla, jolloin ne pystyttiin kohdistamaan tarkasti haluttuihin paikkoihin sivulla. Jokainen kuva on maksimissaan sivun levyinen marginaalista marginaaliin. Aukeaman yli ulottuvia kuvia ei käytetty. Asiasta keskusteltiin kirjatoimikunnan palaverissa, mutta yleinen mielipide sekä kirjaan valittujen kuvien luonne oli aukeaman yli ulottuvia kuvia vastaan. Kuvien järjestystä muutettiin sivuilla ja aukeamilla muutamaan otteeseen ja tarvittaessa niitä rajattiin uudelleen sekä poistettiin pieniä roskia.

Linkitys piti huolen siitä, että kuvat pysyivät hallinnassa eikä niiden asettelu muokkauksen tai siirron yhteydessä muuttunut.

Lehtileikkeet oli myös tallennettu PSD-muotoon kuvankäsittelyohjelmassa. Lehtileikkeiden koko, muoto ja määrä luvuittain vaihtelivat suuresti, joten jokaisen luvun viimeinen sivu piti muotoilla omalla tavallaan. Lehtileikkeet linkitettiin samalla tavalla kuin valokuvatkin ja niille lisättiin heittovarjo irrottamaan ne taustalla kuultavasta lehden sivusta. Jokaisen lehtileikkeen alapuolelle merkittiin päivämäärä, milloin se oli alun perin ilmestynyt Nivala-lehdessä. Taustakuvana toimiva otos lehden sivusta linkitettiin jokaisen luvun viimeiselle sivulle, ja toinen vastaavanlainen otos seuraavan luvun ensimmäiselle sivulle. Näille taustakuville määrättiin kolmen prosentin läpikuultavuus.

Rantanen on todennut, että kuvatekstit selittävät kuvia, joihin selailijan silmä ensimmäisenä hakeutuu (Rantanen 2007, 126). Tässä kuvakirjassa lisättiin kuvateksti vain kahden luvun kuviin. Kuva puhukoon puolestaan, totesi Kaisa Paularanta muiden lukujen kuvista. Rantasen mukaan kuvatekstin pitää selittää kuvan oleellisia asioita, mutta ei niitä, jotka on silmin nähtävissä (Rantanen 2007, 126). Suholan ym. mukaan kuvateksti on ytimekäs tietopaketti, joka kertoo mistä kuvaan pysähtynyt tilanne on lähtöisin. Kuvatekstin ei kuitenkaan saa kertoa sitä, minkä kuva kertoo jo itsessään. (Suhola, Turunen & Varis 2005, 161). Rakennukset kuvissa ovat niin keskeisiä kirjan aiheeseen liittyvinä, että niihin tarvittiin tekstit. Rantasen mukaan kuvateksti tulee sijoittaa niin, että lukija ei joudu arvailemaan mihin kuvaan teksti liittyy (Rantanen 2007, 126). Kuvatekstit sijoitettiin tässä kirjassa kuvan alle, joissakin kuvissa poikkeuksellisesti viereen.

Rakennukset numeroitiin ja kirjaan päätettiin lisätä kartta, johon merkittiin rakennusten paikat. Karttapohja saatiin Nivalan Kaupungilta PDF-muodossa. Siihen lisättiin taitto-ohjelmassa uusi taso, johon merkittiin rakennusten numerot 14 pisteen koolla ympyrän sisään. Numeroille lisättiin tehosteeksi heittovarjo, joka erottaa ne kartassa olevista numeroista. Karttaan lisättiin vielä toinen taso, jolle sijoitettuun tekstikenttään kirjoitettiin numeroitu luettelo rakennuksista. Luettelossa käytettiin samoja tekstejä, joita käytettiin kuvateksteinä kirjassa. Kartta sijoitettiin kirjan takakannta edeltävälle aukeamalle.

Kirjan selkämökseen haluttiin Nivala-Seuran tunnus, tuulimyly. Se oli Adobe Illustrator -tiedostomuodossa ja pystyttiin siirtämään suoraan taitto-ohjelmaan. Värimaailma muutet-

tiin vastaamaan kirjan kansitekstin väriä. Molempien kansien tekstit, kirjan selkämysten teksti sekä selkämysten tuulimyllytunnus vektoroitiin ennen painoon toimittamista.

4.5 Laajan julkaisun työstäminen

Paananen mukaan laajoissa julkaisuissa, kuten kirjoissa, ei kannata tehdä koko dokumenttia yhtenä tiedostona. Eri osat taitetaan omiksi tiedostoiksi, ja ne sidotaan toisiinsa Kirja-toiminnolla. (Paananen 2007, 127). Adoben mukaan Kirja-toiminto mahdollistaa yhteisten elementtien kuten sisällysluettelon, hakemiston, yhtenäisen sivunumeroinnin sekä tyylien käytön. Lisäksi Kirja-toiminnolla määritetään eri osien järjestys lopullisessa julkaisussa. (Adobe 2006, 373–374). Paananen on todennut, että koko julkaisun tulostaminen ja painokuntoon viimeistely onnistuu Kirja-toiminnon avulla helpommin kuin yksittäisten tiedostojen vieminen PDF-muotoon (Paananen 2007, 127).

Kirja jaettiin aluksi 18 lukuun, joista jokainen taitettiin omaksi tiedostoksi. Jokaisessa osassa oli oma sivunumerointi, joka alkoi alusta. Keräsen ym. mukaan julkaisulle pitää aina luoda taittopohja, jonka perusteella julkaisun kaikki osat taitetaan (Keränen ym. 2003, 76). Ennen varsinaista taittoa valmisteltiin Sivupohja A-Master, joka otettiin käyttöön uuteen julkaisuun. Tätä tyhjää julkaisua käytettiin pohjana jokaiselle luvulle, jolloin kaikki asetukset ja muotoilut saatiin heti alkuun samanlaisiksi. Taittotyön loppuvaiheessa päätettiin kaksi viimeistä lukua yhdistää, jolloin lopulliseen julkaisuun tuli 17 lukua.

Kirja-toiminnossa noudettiin aluksi jokainen erillinen tiedosto oikeassa järjestyksessä julkaisuun mukaan. Toiminto ei tallenna erillisiä tiedostoja, vaan tiedon mikä tiedosto on missäkin kohdassa julkaisua. Tämä oli helppo työvaihe, sillä jokainen luku oli numeroitu alusta alkaen oikein. Kaikkien osien ollessa julkaisussa mukana, määrättiin sivunumerointi juoksevaksi numeroinniksi alusta viimeisen luvun loppuun saakka. Kirja-toimintoon ei otettu mukaan kansia eikä karttaa, koska kirjapano tarvitsi ne erillisinä tiedostoina. Seuraava työvaihe oli sisällysluettelon laatiminen. Jokainen otsikko oli tyyppitetty tarvittavalla tyyllillä, joten Kirja-toiminnon avulla saatiin sisällysluettelo muodostettua vaivattomasti.

Seuraavaksi tarkistettiin vielä tyylien käyttö koko julkaisussa ja tehtiin pieniä korjauksia viikkopalaverissa havaittuihin puutteisiin. Kirjalle tilattiin ISBN-numero Suomen ISBN-

keskuksesta, jota hallinnoi Kansalliskirjasto. Kansalliskirjaston mukaan ISBN-numero on kirjan yksiselitteinen kansainvälinen tunnus. Sitä käytetään julkaisujen hankinnassa, kustantajien varastoluetteloissa, laskutuksessa, kirjakauppojen järjestelmissä, kansainvälisissä ja kansallisissa yhteisluetteloissa, bibliografioissa ja kirjastojen lainausjärjestelmissä sekä tiedonhauissa. Yksilöllinen ISBN-tunnus annetaan jokaiselle julkiseen käyttöön tarkoitettulle kirjalle tai muulle erillisteokselle. (Kansalliskirjasto 2010).

4.6 Kansien suunnitleminen

Rantanen on todennut, että kansi on julkaisun myyntisivu, kasvot, opastintaulu sekä tyylinäyte (Rantanen 2007, 89). Ikävalko on todennut kansien olevan yhtä kuin julkaisun paketti, jonka perusteella tehdään ostopäätös. Kansikuvaksi valitaan paras kuva ja se vaatii lisäksi tekstin. (Ikävalko 1995, 141). Tässä teoksessa etukannen kuvaksi valittiin yksi puhuttelevimmista kuvista, näkymä kirkontornista Pidisjärvelle päin. Siinä näkyy vielä paljon peltoa ja kirkon pihalla kasvavien puiden latvat. Sama kuva hiukan laajempaan esiintyy myös kirjan maisemakuvissa. Rantasen mukaan julkaisun kansi avaa ikkunan selailijan aikaisempiin kokemuksiin (Rantanen 2007, 90). Kirja kertoo elämästä 1950-luvun Nivallassa. Katselijan mielenkiinto herää kansikuvasta alkaen. Rantanen on todennut, että kansi on ensimmäinen näkymä, joka esittelee julkaisun typografiaa, värejä ja kuvitusta (Rantanen 2007, 91). Kirjan kannen värimailma on ajan hengen mukainen, otsikkotekstit ovat samaa tyyliä sisällön tekstien kanssa ja kansikuva antaa mielikuvan kirjan muista kuvista. Rantasen mukaan katselija voi päätellä kansikuvan visuaalisuuden perustella minkä tyylistä julkaisusta on kyse (Rantanen 2007, 92). Kannen otsikkoteksti, sen tyyli sekä kansikuvan rajaus viestivät katselijalle, että kyseessä on kuvakirja 1950-luvun Nivalasta.

Kansien suunnitleminen alkoi kansikuvan valinnalla. Kuville oli muutama vaihtoehto, joita pohdittiin kirjatoimikunnan viikkopalaverissa. Kaikkien suosikkikuva oli valituksi tullut maisemakuva. Samassa yhteydessä heräsi ajatus takakannen vastakohtaisuudesta. Päätettiin, että Kaisa Paularanta käy ottamassa kuvan samasta paikasta, josta 60 vuotta aikaisemmin otettu kuva oli otettu. Näin kansiin saatiin kontrastia: mustavalkoinen – värillinen, vanha – uusi. Katselijalle näkymätön kontrasti on vielä lisäksi: filmikuva – digikuva.

Etukannesta tehtiin erilaisia versioita, joita vertailtiin viikkopalaverissa. Versiot olivat sommittelultaan erilaisia sekä värimaailmaltaan erilaisia. Rantasen mukaan kannen täytyy olla selkeä, tunteisiin vetoava sekä lupauksia antava (Rantanen 2007, 93). Etukannessa päädyttiin ruskehtavaan värimaailmaan, mikä vetoaa tunteisiin ja antaa lupauksen sisällöstä. Selkeyteen pyrittiin koko ajan molempien kansien osalta, ja siinä onnistuttiin. Rantanen toteaa, että värimaailma julkaisun kannessa on syytä pitää mahdollisimman hallittuna. Niukka, harmoniaan pyrkivä värimaailma auttaa julkaisua erottumaan. (Rantanen 2007, 96). Etukannesta tuli harmoninen sekä kuvan että tekstin osalta.

Rantasen mukaan teksti on yleensä luettavampaa, kun se on kirjoitettu pienillä kirjaimille (Rantanen 2007, 107). Kirjan nimi tehtiin aluksi suuraakkosin, mutta vaihdettiin pienaakkosilla kirjoitetuksi. Samoin apuotsikon paikka vaihdettiin pääotsikon yläpuolelta sen alapuolelle. Kannesta tuli näin toimivampi. Etukannen kuva oli matala ja leveä. Sitä rajattiin leveysuunnassa sekä jatkettiin korkeussuunnassa.

Takakannesta haluttiin räväkämpi ja vastakohtainen etukannelle. Värikuva luo kontrastin ja yhdistää kirjan päätteeksi sisällön nykyaikaan. Molemmissa kansissa sekä kirjan selkämyksessä on tekstin taustalla tyhjää tilaa, jonka väri poimittiin etukannen kuvan yläosasta. Tämä vaalea tila jatkuu yhtenäisenä takakannesta selkämyksen yli etukanteen sitoen näin kannet yhteen. Selkämyksen tuulimyllykuvan yläreuna tasattiin kansitekstien yläreunan kanssa samalle tasalle, jolloin se muodostaa visuaalisesti yhtenäisen kokonaisuuden. Selkämyksen teksti tasattiin yläreunan ja tuulimyllykuvan keskelle. Molempien kansikuvien alareunat tasattiin samalle tasalle, jotta yhtenäisyys ja visuaalinen ilme pysyivät miellyttävinä sekä tasapainoisina.

Kirjapainosta ilmoitettiin, että kansille täytyy jättää leikkuuvaraa 20 mm joka puolelle. Tässä vaiheessa oli tiedossa sivumäärä ja paperin paksuus, joten kirjapaino pystyi ilmoittamaan selkämyksen paksuuden, 25 mm. Selkämyksen molemmin puolin jätettiin 6 mm tilaa kansien tahtouralle.

4.7 Painokuntoon viimeisteleminen

Julkaisun ulkonäkö, luettavuus sekä kuvien toisto ovat asioita, joihin paperin valinta vaikuttaa merkittävästi. Rantasen mukaan paperin paksuus, valkoisuus, kiiltävyys ja läpinäkyvyys vaikuttavat siihen, miten painotyö onnistuu (Rantanen 2007, 186). Paperi vaikuttaa myös mielikuvaan, jonka julkaisun muut fyysiset ominaisuudet luovat. Rantanen toteaa, että laadukkaita kuvia sisältävässä julkaisussa liian ohut ja läpikuultava paperi ei anna mielikuvaa laadusta, vaan halvasta sekä suttuisesta julkaisusta. Seuraavan aukeaman kuvat eivät saa paistaa läpi. (Rantanen 2007, 186–187). Myös tuntoaisti on merkittävä tekijä julkaisusta muodostuvan mielikuvan kannalta. Rantasen mukaan paksu, laadukas paperi tuntuu julkaisua selaillessa käteen miellyttävältä. Julkaisun selailija arvioi laatua tuntoaistin kautta tiedostamattomasti. (Rantanen 2007, 186–187).

Keräsen ym. mukaan paperin valinta vaikuttaa ulkoasun lisäksi myös painojälkeen. Kiiltäväpintaisella paperilla kuvien toisto on erinomainen. (Keränen ym. 2003, 104). Tätä teosta varten kirjapaino toimitti useita erilaisia paperilaatua vertailtavaksi. Toimikunta päätti yksimielisesti ottaa 130 grammaisen kiiltävän (gloss) paperin, vaikka se vaikutti kokonaisuuhintaan jonkin verran nostavasti. Laatuun kuitenkin haluttiin panostaa myös tässä asiassa. Kirjan tultua painosta havaittiin, että paperin valinta oli onnistunut.

Adobe on kehittänyt järjestelmän dokumenttien digitaaliseen julkaisuun ja siirtoon koneiden välillä. Tämä on nimeltään PDF. Keräsen mukaan PDF-muodossa oleva dokumentti voidaan avata missä tahansa koneessa ilman sen luontiin tarvittuja ohjelmia (Keränen ym. 2003, 96). PDF perustuu Adoben kehittämään PostScript-sivunkuvauskieleen. Taitto-ohjelmassa määriteltiin leikkausmerkinnät, tulostuslaatu ja värimääritykset sekä tulostettiin julkaisun kaikki luvut yhdeksi PostScript-tiedostoksi. Koska tämä muoto on vektorigrafiikkaa, tiedoston koko oli todella suuri ja tulostaminen kesti useita tunteja. Keränen on todennut, että PostScript-tiedoston etuna on laiteriippumattomuus, jolloin se voidaan tulostaa tavallisella kotitulostimella tai kirjapainon painokoneessa. Lopputulos on samanlainen. (Keränen ym. 2003, 96–97).

Laadukkaan ja kirjapainokelpoisen PDF-dokumentin luomiseen tarvittiin Adoben Distiller-ohjelmaa. Keräsen ym. mukaan Distillerillä luodun PDF-tiedoston ominaisuuksiin voidaan vaikuttaa enemmän kuin taitto-ohjelman omilla PDF-vientitoiminnoilla (Keränen ym.

2003, 97). Distiller-ohjelmaan avattiin aiemmin luotu PostScript-tiedosto ja määrättiin lopulliseksi tulostuslaaduksi Press Quality eli julkaisulaatu. Tämä on tarkoitettu kirjapainoille. Keränen ym. toteaa, että tällä asetuksella kuvia ei pakata, värejä ei muuteta ja kaikki julkaisussa käytetyt kirjasinperheet sisällytetään PDF-tiedostoon (Keränen ym. 2003, 99). PDF-tiedoston luominen koko julkaisusta kesti kauan ja vaati käytettävältä tietokoneelta lähes kaikki resurssit.

Kansitiedosto sekä karttatiedosto tehtiin samalla tavalla ensin PostScript-tiedostoiksi leikkausmerkinnöillä. Ne olivat tiedostokooltaan pienempiä eikä tulostaminen kestänyt niin kauan kuin muussa julkaisussa tapahtui. PDF-tiedostojen luominen Distiller-ohjelmalla tapahtui myös sujuvasti. Kansitiedoston asetuksissa otettiin käyttöön CMYK-tila. Kirjapaino pyysi kansista myös toisen version, jossa ei saanut näkyä leikkausmerkintöjä lainkaan. Tämä oli helppo tehdä muuttamalla PostScript-tulostuksen asetuksia ja tekemällä siitä erillinen tiedosto, joka myös käännettiin PDF-tiedostoksi Distillerin avulla.

Kirjapainoon kaikki materiaali toimitettiin DVD-levyllä. Ennen toimitusta tulostettiin itse koevedokset lasertulostimella ja tehtiin viimeiset tarkistukset niin tekstille kuin kuvillekin. Tässä vaiheessa kaikki näytti hyvältä, ja tiedostot tallennettiin DVD:lle. Keräsen ym. mukaan aineiston toimittaminen kirjapainoon riippuu tallennusmuodosta. Mikäli aineisto toimitetaan taitto-ohjelman omassa muodossa, täytyy mukana toimittaa erillisinä tiedostoina kaikki kuvatiedostot, kirjasimet sekä piirroksset. Mikäli aineisto toimitetaan PDF-muodossa, kaikki kuvat, piirroksset ja kirjasimet sisältyvät yhteen tiedostoon. Tähän tiedostoon ei ole helppoa tehdä enää muutoksia kirjapainossa, joten työn täytyy olla painovalmis. (Keränen ym. 2004, 101). Koska tässä työssä tehtiin laadukkaan PDF-tiedostot Distiller-ohjelmalla, ei kuvatiedostoja ja muuta aineistoa tarvinnut kirjapainolle toimittaa.

5 TULOKSET JA POHDINTA

Työn edessä pidettiin yhteisiä palavereita aluksi muutaman viikon välein, lopussa vähintään kerran viikossa. Palavereissa esiteltiin työn vaiheet toimikunnalle ja otettiin huomioon heidän mielipiteensä kuvien sijoittelussa. Kuvien määrä lisääntyi noin kuudellakymmenellä työn aikana, sillä osa kuvista sijoiteltiin eri tavalla ja aukeamille jäi tyhjiä kohtia. Toimikunta valitsi täytekuvia aihepiiriin liittyen ja ne käsiteltiin samalla tavalla kuin muutkin kuvat.

Työ oli samalla oppimisprosessi. Kuvankäsittelystä opittiin paljon uutta, kuten harmaasävykuvan tekeminen Lab-tilan A- ja B-kanavien poistamisen kautta, resoluution merkitys painokoneessa sekä kuvan fyysisten mittojen muuttaminen oikean kokoiseksi painotuotetta ajatellen jo kuvankäsittelyohjelmalla. Taitossa päästiin kokeilemaan sekä käyttämään taitto-ohjelman Kirja-toimintoa, jolloin pystyttiin taittamaan luku kerrallaan ja lopuksi kokoamaan ne yhteen kirjaksi. Sisällysluettelo-toiminto osasi laatia sisällysluettelon sen jälkeen, kun luvut oli koottu kirjan muotoon. Valmiin teoksen saattaminen painokuntoon oli ihan uutta, ja tähän saatiin korvaamattomia neuvoja sekä vinkkejä ammattilaiselta.

Useassa kuvassa oli paljon sellaisia pölyhiukkasia tai muita roskia, joita ei työn edessä edes mielletty roskaksi. Viikkopalavereissa käytiin läpi jokainen kuva, ja toimikunnan jäsenet huomasivat heti kun jokin kohta oli vielä pielessä. Joitakin korjauksia tehtiin samantien, isommat, aikaa vaativat korjaustarpeet kirjattiin muistiin ja tehtiin seuraavana päivänä. Oman haasteensa toi tietokoneen näytön rikkoutuminen, ja sen tilalle saatu vanha pienikokoinen CRT-näyttö. Tällä näytöllä piti pärjätä reilu puoli vuotta. Näytön väriasetukset olivat pielessä eikä niitä pystynyt säätämään. Jokainen kuva piti erikseen vielä testata kannettavan koneen näytöllä sekä viikkopalavereissa työn tilaajan tietokoneen näytöllä. Tästä johtuen kuvissa tuli viikkopalavereissa vastaan yllätyksiä, joita ei varsinaisella työkoneella edes näkynyt.

Pahin tilanne tuli esiin kirjan ollessa jo painossa. Repron ohjelmisto ilmoitti, että joidenkin kuvien linjatarkkuus ei riitä laadukkaaseen painotyöhön. Tarkistuksessa huomattiin, että vaikka kuvien resoluutio oli 600, 800 tai jopa 1200, kuvan fyysiset mitat olivat alkuperäisen negatiivin kokoiset. Kun repro venytti kuvaa taitto-ohjelman antamiin mittoihin, kuvan linjatarkkuus kärsi. Kaikki kuvat käytiin uudelleen läpi kuvankäsittelyohjelmalla ja muu-

tettiin fyysiset mitat oikeiksi. Tämän jälkeen myös repro kelpuutti ne ja lopputulos oli erittäin onnistunut. Tätä ongelmaa ei tullut esiin taitto-ohjelmassa eikä myöskään koetulosteissa. Kun sekä kuvakäsittelyohjelman että taitto-ohjelman asetuksissa oli laitettu millimetri-
mitoitus, ei kuvien todellisiin fyysisiin mittoihin kiinnitetty riittävästi huomiota. Tästäkin opittiin paljon.

Vielä viime hetkillä painosta tuli viesti, että kirjan kannet ovat RGB-tilassa. Tämä aiheutti lievän paniikin, kunnes tarkistuksessa huomattiin että kirjapainoon toimitettu PDF-tiedosto oli muuttunut jotenkin. Syy jäi arvoitukseksi, vaikka epäily kohdistui PDF-tulosteen muotoon. Kannot tulostettiin uudelleen PostScript-tiedostoksi, muunnettiin PDF-muotoon Distiller-ohjelmalla ja lähetettiin kirjapainoon sähköpostin liitetiedostona. Nyt ne pysyvät perille saakka CMYK-tilassa. PostScript-asetuksissa oli koko ajan kansille CMYK-tila, joten RGB-tilalle ei löytynyt selitystä.

Aikataulu kuvien käsittelyn sekä taiton osalta määriteltiin itse. Tavoitteena oli painovalmis teos maaliskuun loppuun mennessä. Kuvankäsittelytyötä tehtiin iltaisin ja viikonloppuisin työn ohessa, vapaa-ajalla. Koska varsinaisesta leipätyöstä osa tapahtuu lisäksi iltaisin ja lauantaisin, ei alkuvuodesta päästy tavoitevauhtiin, vaan aikataulua piti muuttaa. Kevään myötä vapaa-aikaa oli enemmän, joten taittotyöhön pystyttiin käyttämään vastaavasti enemmän aikaa. Tästä opittiin, että aikataulua ei saa asettaa liian kireäksi. Työelämän ja muiden tahojen aiheuttamat yllätykset saattavat viivästyttää projektia, joka asetetaan liian tiukaksi. Työn alkuvaiheessa piti itselle määrittää erilliset illat, jotka käytettiin kuvien käsittelyyn. Myöhemmin työn edetessä innostus oli niin kova, että pienetkin vapaat hetket käytettiin hyväksi.

Kirjan julkistusta suunniteltiin aluksi heinäkuun toiselle viikolle, jolloin Nivalassa vietettiin kotiseutuviikkoa. Tämä viikko tunnetaan paremmin nimellä kapinaviikko. Kuitenkin aineiston lopullisen toimituksen siirryttyä kesäkuun alkuun ja reprovaiheessa eteen tulleiden yllätysten vuoksi aikataulu muuttui. Kirja saatiin painosta 13. elokuuta ja julkistustilaisuus pidettiin kotiseutumuseo Katvalassa Nivalassa 20. elokuuta 2010. Julkistustilaisuudessa Nivala-Seura ry:n toiminnanjohtaja Hanna Järviluoma kertoi työn taustasta. Kaisa Paularanta kertoi isänsä työstä sekä omasta työstään ja valokuvien määrästä, joka tuolta ajalta hänellä on ollut säilytettävänä. Lehdistön edustajat kyselivät lisää ja seuraavan päivän lehdissä kirjasta ja sen synnystä oli laajat artikkelit.

Koko työn tuloksena syntyi kovakantinen, 276-sivuinen kuvakirja. Kirja on lankasidottu, mikä on kalliimpi sidontatapa, mutta tulos on kestävä ja kaunis. Keräsen ym. mukaan siinä arkit sidotaan yhteen langalla (Keränen ym. 2003, 107). Kirja sai paljon huomiota nivalaisten keskuudessa ja kolmannes painoksesta myytiin ensimmäisen viikon aikana. Kirjan painosmäärä oli 1000 kappaletta. Missään vaiheessa työmäärä ei pelottanut, luottamus omiin taitoihin oli lujaa. Kokonaisuutena työ opetti paljon uutta ja tietotaitoa tuli lisää. Tästä on hyvä jatkaa kohti uusia haasteita.

6 LÄHTEET

Adobe Creative Team, 2006. Adobe InDesign CS2 Tehokas hallinta. Helsinki: Readme.fi.

Eismann, K. 2004. Valokuvien korjailu & viimeistely. Jyväskylä: Docendo Finland Oy.

Evening, M. 2005. Photoshop valokuvaajille. Jyväskylä: Docendo Finland Oy.

Faulkner, A., Walthers von Alten J. 2007. Adobe Phostoshop CS3 Tehokas hallinta. Helsinki: Readme.fi.

Ikävalko, E. 1995. Painotuotteen tekijän käsikirja. Helsinki: Tietopaketti Oy.

Kansalliskirjasto. 2010. ISBN-tunnus. Www-dokumentti. Saatavissa: <http://www.kansalliskirjasto.fi/julkaisuala/isbn.html>. Luettu 31.8.2010.

Kelby, S. 2008. Photoshop Parhaat käytännöt. Helsinki: Readme.fi.

Keränen, V., Lamberg N., Penttinen J. 2003. Julkaisu & kuvankäsittely. Jyväskylä: Docendo Finland Oy.

MacClelland, D. 2002. Photoshop 7 kuvankäsittely. Jyväskylä: Docendo Finland Oy.

Mainostajan hakemisto. 2010. Www-dokumentti. Saatavissa: <http://www.mainostajanhakemisto.fi/index.php?nayta=2302&haku=t&termit=>. Luettu 30.8.2010.

Paananen, P. 2007. InDesign CS3 Julkaisun tekeminen. Jyväskylä: Docendo Finland Oy.

Rantanen, L. 2007. Mistä on hyvät lehdet tehty? Visuaalisen journalismin keittokirja. Helsinki: Hill and Knowlton Finland Oy.

Suhola, A., Turunen, S., Varis, M. 2005. Journalistisen kirjoittamisen perusteet. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.